

СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ ЕКОНОМІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Проектування навчальних технологій (ПНТ) є творчою діяльністю викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання, що включає створення і реалізацію алгоритмів спільної навчальної діяльності її суб'єктів, відповідну організацію навчального змісту і вибір адекватних йому форм і методів навчання. Ця діяльність вимагає спеціальної підготовки викладачів ВНЗ, зокрема економічних.

Проблемам підготовки викладачів до дидактичного проектування присвячені роботи Беспалька, О.Е. Коваленко, В.А. Козакова, Д.Г. Левітеса, Чобітька та ін. Разом з цим не існує єдиного підходу до означеної підготовки, що можна пояснити специфікою викладання у той чи іншій галузі. Зокрема, викладачі економічних ВНЗ, як свідчать дослідження, здебільшого не мають спеціальної педагогічної освіти, що свідчить про актуальність розробки та впровадження системи їхньої підготовки до проектування навчальних технологій. Мета статті – розкрити сутність та особливості такої системи.

Отже, систему підготовки до проектування навчальних технологій розроблено з метою формування відповідної готовності викладачів вищих економічних навчальних закладів до означеної діяльності. Її завданнями є такі: організація мотиваційного забезпечення підготовки викладачів до ПНТ; розвиток проєктувальних здібностей, зокрема рефлексії, емпатії, здібностей до самоуправління, креативності; усвідомлення викладачами власного стилю ПНТ; формування у викладачів системи знань з педагогічного проектування; досягнення високих рівнів сформованості у викладачів стратегічних та технологічних умінь; визначення результативності підготовки викладачів до ПНТ.

Засобами підготовки у зазначеній системі визначено її змістовність та види навчальної діяльності. До умов ефективності функціонування

розробленої системи слід віднести: запровадження у процес підготовки викладачів у вищому економічному навчальному закладі сучасних методів та форм навчання; забезпечення процесу формування у викладачів готовності як до індивідуального, так і групового дидактичного проектування; урахування у процесі підготовки викладачів їх індивідуальних стилів проектування навчальних технологій.

Розглянемо, насамперед, питання про ефективність тренінгових навчальних технологій, що застосовуються у розробленій системі підготовки викладачів. Тренінг як вид навчання можна розглядати у декількох перспективах. За своєю метою тренінг – це навчання технологіям дії. За своїм змістом – певна концепція реальності. За формою – інтерактивне навчання, у якому учасники активно діють і взаємодіють один з іншим та з тренером [7, 11]. На думку О.Сидоренко, будь-який тренінг є психологічним за своєю сутністю, як би його не називали: бізнес-тренінг, корпоративний тренінг, тренінг продажів, професійний тренінг тощо [7, 18-22]. Отже, тренінгове навчання викладачів є саме психолого-педагогічною їх підготовкою.

Тренінгова форма дозволяє будувати навчальну діяльність слухачів на основі їх власного досвіду відповідно до потреб аудиторії з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей викладачів та соціально-психологічних властивостей тренінгових груп, що є втіленням особистісно орієнтованого підходу і відповідає загальним принципам андрагогіки як науки про навчання дорослих. Важливою також з приводу принципів навчання викладачів здається така думка: ”Принцип поголовного примусового навчання – головний ворог навчання. Примус викликає протест або апатію, в залежності від темпераменту” [7, 17].

Тренінговий режим забезпечує інтенсивне засвоєння необхідних умінь у процесі активної творчої діяльності. І головне, на нашу думку, саме тренінгова підготовка якнайкраще сприяє самореалізації викладачів. За давнім афоризмом, знання – це те, що залишається, коли все позабув. Заплановані результати тренінгів, як правило, представляються у вигляді

конкретних вмінь, тоді як реальні результати можуть бути дещо іншими. У позитивних випадках це може бути переоцінка цінностей, сприйняття нових ідей, подолання власних стереотипів у викладанні, народження своїх концепцій, досвід творчої взаємодії з іншими, тобто, все те, що ми пов'язуємо з саморозвитком і що підштовхує нас до самореалізації.

Слід також враховувати, що навчальні групи слухачів є переважно гетерогенними, тобто неоднорідними за віком, статтю, досвідом викладання, індивідуально-типологічними особливостями, стилями діяльності тощо.

Досвід проведення тренінгів для викладачів свідчить про те, що цілі навчання на тренінг-курсах можуть змінюватись чи варіювати в залежності від індивідуально-психологічних особливостей слухачів, їх запитів, соціально-психологічних особливостей навчальних груп, потреб університету щодо вдосконалення певних аспектів навчального процесу тощо. Відповідно, навчальний зміст і навчальні технології підготовки викладачів не можуть бути сталими. Так, коли у 2000 р. у КНЕУ групою викладачів кафедри педагогіки та психології (авторський колектив у складі 19 осіб, зокрема М.В.Артюшина, Л.А.Колесніченко, Г.М.Романова) було започатковано тренінг-курс „Сучасні методи навчання”, його метою було актуалізувати потребу поступового переходу від традиційної лекційно-семінарської форми до широкого застосування активних методів навчання. Це завдання вирішувалося протягом п'яти років. Тренінг-курс пройшов певний шлях становлення змісту, форм, методів навчання від первісної апробації на кафедрі перед колегами до процесу підвищення кваліфікації викладачів. З часом з'являлися нові теми, викликані актуальними проблемами вдосконалення навчального процесу й підвищення якості викладання в КНЕУ, зокрема “Тренінгові методи навчання”, “Самостійна робота студентів в університеті”, “Індивідуально-консультативна робота зі студентами”, “Групові форми самостійної роботи студентів”. Постійний зворотний зв'язок в ході тренінг-курсів, опитування, що проводили незалежні експерти науково-методичного центру КНЕУ, досвід реалізації

тренінгового навчання засвідчили його ефективність щодо формування у викладачів відповідних вмінь.

У ході означеного тренінг-курсу здійснювався перший етап підготовки викладачів економічного університету до ПНТ, метою якого є оволодіння сучасними методами навчання, застосування існуючих технологій навчання. Охарактеризуємо його зі змістового та технологічного боку.

Предметом тренінг-курсу „Сучасні методи навчання” є алгоритми, процедури реалізації сучасних методів навчання: дискусії, кейсу, інтерактивної лекції, презентації, малих груп, дидактичних ігор, тренінгів, групових проєктів та інших. Його загальна мета полягає у тому, щоб навчитися використовувати комплекс інтерактивних методів навчання при викладанні своєї навчальної дисципліни з урахуванням специфічних соціально-психологічних та дидактичних умов.

Участь у тренінг-курсі має забезпечити: розуміння сучасних вимог до освіти, загальних напрямків переорієнтації у вітчизняному освітньому процесі у відповідності до Європейських інтегративних тенденцій, Болонського процесу; оволодіння сучасними, інтерактивними методами навчання з урахуванням соціально-психологічних та дидактичних особливостей навчального процесу; підвищення конструктивності взаємодії викладачів зі студентами, вдосконалення навичок спілкування і попередження конфліктних ситуацій в навчанні; гармонізацію особистості викладача, що виявиться в становленні його іміджу, оволодінні вміннями самопрезентації, ефективній мовленнєвої діяльності; розвиток вмінь застосовувати технологічний підхід у навчанні.

Тренінг-курс розрахований на 108 аудиторних годин і включає 3 взаємопов'язані змістовні блоки, розподілені за групами методів навчання: інформаційно-презентативні методи, алгоритмічно-дійові, самостійно-пошукові. Додатково з аудиторною роботою викладачам пропонується самостійна робота, що полягає у розробці комплексу методів активізації навчання з своєї фахової дисципліни. Для ефективності її реалізації

здійснюється індивідуально-консультативна робота. Контроль і оцінювання результативності проходження тренінг-курсів здійснюється за результатами виконання самостійної роботи та її презентації.

Інтенсивний пошук шляхів вдосконалення тренінгової підготовки викладачів в русі тих інноваційних процесів, які відбуваються у вищій економічній освіті сьогодні, сприяв створенню нового тренінг-курсу “Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів” (авторський колектив у складі 23 осіб, серед яких Л.О.Савенкова, О.М.Котікова, Г.М.Романова). У ході його здійснюється реалізація другого етапу підготовки викладачів до дидактичного проектування, що має забезпечувати формування готовності до ПНТ на варіативному та творчому рівнях.

Загальною метою курсу є формування вмінь, що забезпечують ефективне викладання та реалізацію професійної компетентності викладачів, способів їх розвитку і вдосконалення. Відповідно до мети розроблено навчальний зміст. Предметом цього тренінг-курсу є складові професійної компетентності викладача: проектування навчального процесу, діагностування особливостей суб'єктів навчання, здійснення навчально-виховних функцій, забезпечення ефективної комунікації, організації навчання студентів та зворотного зв'язку у вищому закладі освіти. Основу елементів бази знань даного курсу складають категорії та поняття, що розкривають сутність психолого-педагогічної компетентності викладача, закономірності процесу навчання студентів, механізми управління навчанням.

Тренінг-курс розрахований на 96 аудиторних годин і включає 6 взаємопов'язаних змістових блоків, розподілених за групами вмінь, наявність яких свідчить про сформованість психолого-педагогічної компетентності у викладачів, а саме: проєктувальні, діагностичні, гностичні, комунікативні, організаторські, контролю та корекції.

Охарактеризуємо процес навчання викладачів. У ході тренінг-курсу „Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів” застосовується комплекс методів: інформаційно-презентативні (презентації, міні-лекції, бесіди, розповіді, покази, демонстрації, ілюстрації), алгоритмічно-дійові (мозкові атаки, дискусії, кейси, робота в малих групах, рольові та дидактичні ігри), самостійно-пошукові (робота з літературою, письмові творчі роботи, проектування). Співвідношення методів та форм роботи в ході кожного окремого тренінгу має індивідуальний характер, оскільки визначається специфікою його цілей та завдань, але загальна концепція проведення тренінг-курсу передбачає наявність у кожному тренінгу таких структурних елементів: організаційні заходи (повідомлення теми, мети, плану та процедури тренінгу, встановлення правил та принципів роботи); актуалізація опорних знань (обговорення досвіду слухачів, аналіз виконання випереджаючих завдань); інформаційні блоки; блоки практичних завдань; блоки активізації (цікаві факти, приклади та рекомендації); зворотний зв'язок (обговорення результатів виконання всіх завдань, які надаються до тренінгу та входять до його проведення, анкетування, та загальний аналіз результатів тренінгу, презентації робіт слухачів та їх оцінювання).

Додатково з аудиторною роботою викладачам пропонується здійснити розробку педагогічного проекту. Це може бути проект технології вивчення будь-якої теми своєї навчальної дисципліни, проект вдосконалення певних аспектів навчального процесу, проект запровадження педагогічних інновацій тощо. Для ефективності його реалізації здійснюється індивідуально-консультативна робота. Контроль і оцінювання результативності проходження тренінг-курсу спочатку здійснювалися за результатами виконання проекту та його презентації. З метою їх вдосконалення у 2007-2008 н.р. було започатковано рейтингову систему оцінювання, що враховує поточну успішність (оцінювання роботи слухачів на тренінгах) та підсумкову оцінку за виконання педагогічного проекту і його презентацію.

Після проходження тренінгу слухачі отримують свідоцтво про

підвищення кваліфікації державного зразка. Контроль та оцінювання тренінг-курсу здійснюється у форматі “зараховано з відзнакою”, “зараховано”, “не зараховано”. Отримання позитивної оцінки ґрунтується на систематичності роботи (процент відвідування повинен складати не менш 60% загального обсягу), активної участі в тренінгах та підготовки до них (визначається на етапі підведення підсумків кожного тренінгу в ході спільного обговорення), виконанні та презентації творчої роботи.

Оскільки ми здійснюємо функції координатора даного курсу протягом трьох навчальних років, забезпечення результативності підготовки викладачів до ПНТ особисто нами здійснюється у двох напрямках: шляхом створення та забезпечення організаційно-педагогічних умов реалізації підготовки та в ході проведення тренінгових занять зі слухачами. Охарактеризуємо ці аспекти підготовки.

З початку створення курсу велика увага приділялася його підготовці та апробації. З цією метою було запроваджено методичний семінар тренерів, на якому демонструвалися та обговорювалися усі заняття.

Розкриваючи особливості навчання в ході тренінг-курсів, насамперед хочеться підкреслити, що пріоритетне значення надається створенню сприятливого соціально-психологічного клімату, атмосфери співробітництва.

У процесі навчання враховуються особливості аудиторії, побажання слухачів. Так, програма тренінг-курсу „Формування психолого педагогічної компетентності викладачів” є втіленням розробленої та розглянутої вище структури психолого–педагогічної компетентності викладачів, але тематичний план коректувався відповідно до побажань слухачів. Наприклад, зараз тренінг-курси розпочинаються з комунікативного блоку саме завдяки їхнім запитам.

З метою об’єктивізації системи контролю навчання слухачів запроваджено рейтингову систему оцінювання за 100-бальною шкалою, що враховує поточну успішність (оцінювання роботи слухачів на тренінгах) та підсумкову оцінку за виконання педагогічного проекту і його презентацію.

Максимальна кількість поточних балів дорівнює 70, а підсумкових – 30. Такий розподіл зумовлений специфікою тренінг-курсів, оскільки основні результати навчання забезпечуються за умов активної роботи в аудиторії. Оцінка за роботу слухачів на кожному тренінгу виставляється у межах від 0 до 3 балів (для зручності підрахунків за вибором колективу тренерів на одному з тренінгів – до 4 балів), при цьому механізм оцінювання має бути прозорим та враховувати специфіку тренінгу (наприклад, 1 бал – присутність, 1 бал – участь у роботі малих груп, 1 бал - самостійна презентація результатів виконання підсумкового завдання тренінгу). До оцінювання можуть бути залучені слухачі, зокрема при виконанні ними функцій експертів.

Метою самостійної роботи слухачів є розробка педагогічного проекту. Це може бути:

А. Проект навчальної технології для будь-якої теми своєї навчальної дисципліни.

Б. Проект вдосконалення певних аспектів навчального процесу, запровадження педагогічних інновацій.

Вибір теми здійснюється за вашим бажанням та узгоджується з призначеним кафедрою консультантом.

Алгоритм підготовки проекту А:

1. Обрати тему, узгодити її з консультантом
2. Сформулювати цілі розробки
3. Проаналізувати психологічні умови навчання
3. Підготувати навчальний зміст
4. Обрати доцільні методи і форми засвоєння навчального матеріалу
5. Розробити заходи мотивування студентів до вивчення навчального матеріалу
6. Розробити систему контролю та корекції з врахуванням прийнятої модульно-рейтингової системи оцінювання
7. Зафіксувати усі кроки діяльності викладача і студентів щодо

вивчення теми у вигляді чітких алгоритмів

8. Оформити розробку

9. Підготовувати презентацію проекту (до 10 хвилин).

Проект навчальної технології для окремої теми (основна частина) може розроблятися і оформлюватися за етапами засвоєння навчального матеріалу (навчальні цілі теми, основні етапи вивчення теми, алгоритми діяльності викладача і студентів). Конструювання технології передбачає застосування таких структурних елементів: організаційні заходи (повідомлення теми, мети, плану та процедури занять, встановлення правил та принципів роботи); актуалізація опорних знань (обговорення досвіду слухачів, аналіз виконання випереджаючих завдань); інформаційні блоки; блоки практичних завдань; блоки самостійної роботи; блоки активізації і мотивації (цікаві факти, приклади та рекомендації); зворотний зв'язок і контроль.

Алгоритм підготовки проекту Б

1. Обрати аспект вдосконалення навчального процесу, сформулювати тему, узгодити її з консультантом

2. Сформулювати цілі проекту, обґрунтувати його доцільність

3. Проаналізувати психологічні умови запровадження обраного аспекту

4. Розкрити сутність нововведень

5. Описати методику запровадження обраного аспекту до навчального процесу, відповідаючи на запитання:

а) яких навчальних дисциплін це стосується;

б) у яких формах відбувається;

в) якими при запровадженні є кроки діяльності викладача і студентів у вигляді чітких алгоритмів

в) як перевіряється ефективність запровадження

6. Оформити розробку

7. Підготовувати презентацію проекту (до 10 хвилин).

Проект має бути представлений у вигляді письмового звіту (обсяг – 10-

15 сторінок), а також усної презентації на заключному занятті тренінг-курсів.

Рекомендується така структура письмового звіту:

- Вступ (обґрунтування доцільності проекту)
- Основна частина (опис проекту, який має включати психологічні умови його реалізації та основні складові)
- Висновки щодо можливостей впровадження проекту чи результатів його апробації
- Додатки (наочно-методичні матеріали, презентації)
- Література

Письмовий звіт подається завчасно викладачу-консультанту від кафедри педагогіки та психології, який готує письмовий відзив. У відзиву здійснюється змістовний аналіз роботи, робиться висновок про відповідність обраних слухачем методів, форм навчання поставленим навчальним цілям, особливостям дисципліни, умовам навчання та ін., відмічаються зауваження і ставиться попередня оцінка.

Презентація результатів самостійної роботи полягає в усній доповіді про її зміст, демонстрації окремих фрагментів реалізації проекту, відповіді на зауваження викладача-консультанта. За результатами доповіді попередньо надана оцінка може бути відкоректована (якщо слухач виправив вказані попередньо недоліки).

Така презентація також може бути здійснена в умовах реального навчального процесу, коли слухач проводить відкрите навчальне заняття з застосуванням розробленого проекту, куди запрошує тренерів-консультантів. В цьому випадку слухач лише подає письмовий звіт, а у відгуку тренера-консультанта оцінюється також якість реалізації проекту в реальному навчальному процесі.

Загальне оцінювання проектів здійснюється від 0 до 30 балів за певними критеріями (цілепокладання, засоби мотивування, навчальний зміст, методи та форми навчання, алгоритми діяльності, зворотний зв'язок і корекція, оформлення проекту). У відзиві тренера-консультанта зазначаються

позитивні сторони та недоліки проекту та визначається попередня оцінка у межах від 0 до 10 балів (еквівалент 100%). Оцінювання консультантом здійснюється за 6 критеріями від 0 (відсутність) до 10 балів (максимальне вираження). Потім розраховується середнє значення. Шлщогн712

Оцінювання презентацій на захисті здійснюється за 4 критеріями (технологічність проекту, аргументованість відповідей на запитання, володіння аудиторією, наочність), кожен з яких оцінюється від 0 (відсутність) до 5 балів (максимальне вираження). Потім бали підсумовуються (макс. 20).

З метою підвищення якості проектів консультантам пропонується: допомогти слухачам з вибором теми, яку можна пов'язати з темами своїх тренінгів; надати інформаційні джерела (зокрема, це навчальні посібники кафедри); зорієнтувати на застосування різноманітних методів і форм навчання; допомогти з підготовкою наочної презентації.

Консультування і рецензування можна здійснювати за допомогою Інтернету. На web-сторінці кафедри розміщуються необхідні матеріали.

Досвід проведення тренінгів свідчить про те, що викладачі відчують потребу у професійному спілкуванні, у спільному вирішенні проблемних ситуацій. Тренінг є за своєю сутністю творчою лабораторією, де відбувається обмін досвідом, народжуються нові ідеї та інноваційні підходи до викладання. Зокрема, під час проведення тренінг-курсів застосовуються такі форми навчальної роботи, як спільні проекти слухачів, проведення колективних творчих справ. Так, існує досвід виконання слухачами творчих групових проектів стосовно встановлення міжпредметних зв'язків.

Про результативність запропонованої системи підготовки викладачів до ПНТ у процесі їхньої безперервної освіти свідчать результати формувального експерименту, зокрема кількісні зміни у прояві рівнів готовності до ПНТ до та після експериментального навчання (рис 1).

З рисунку видно, що до початку експерименту у викладачів переважав середній (реконструктивний) рівень готовності до ПНТ, тоді як після

експерименту значно підвищився прояв високого (творчого) та достатнього (варіативного) рівнів. Якщо до початку експерименту спостерігався прояв низького (репродуктивного) рівня готовності до ПНТ, хоча й виражений не значно, то після експерименту його прояву вже не спостерігається.

Отже, тренінгова підготовка викладачів є фактором їхньої професійної самореалізації і якнайбільше відповідає особливостям особистісно орієнтованого підходу до навчання на гуманістичних засадах. Навчання викладачів у тренінговому режимі не тільки забезпечує інтенсивне засвоєння необхідних умінь у процесі активної творчої діяльності, але й створює сприятливий для розвитку особистості контекст.

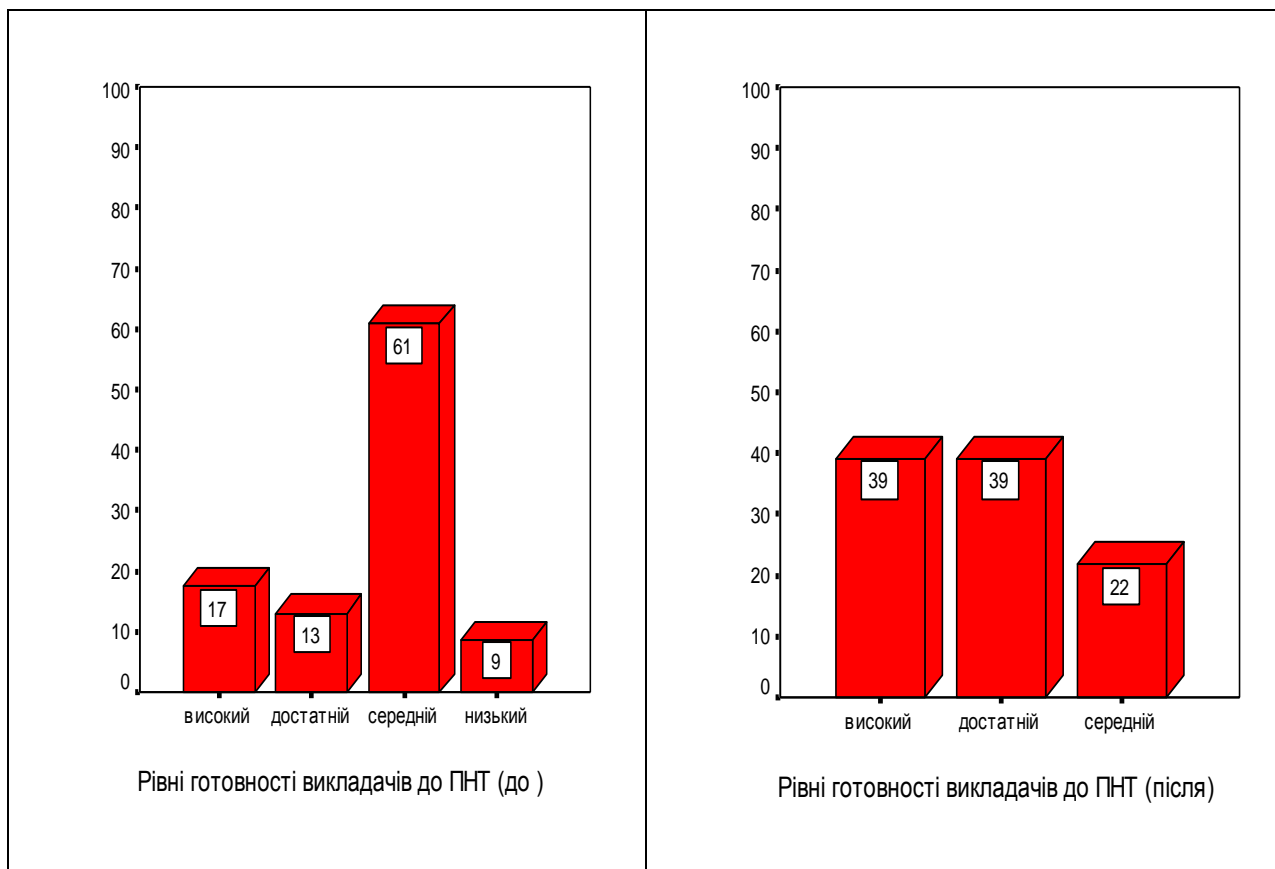

Рис. 1. Готовність викладачів до ПНТ до та після експерименту

Література

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. - М. : Педагогика, 1989. - 192 с.
2. Коваленко Е.Э. Дидактические основы профессионально-методической подготовки преподавателей специальных дисциплин : дисс. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Елена

- Эдуардовна Коваленко. – Х., 1999. – 407 с.
3. Козаков В.А. Психолого-педагогічна підготовка фахівців у непедагогічних університетах : [монографія] / В.А. Козаков, Д.І. Дзвінчук. - К. : ЗАТ «НІЧЛАВА», 2003. – 140 с.
 4. Левитес Д.Г. Автодидактика. Теория и практика конструирования собственных технологий обучения / Д.Г. Левитес. – М. : Издательство московского психолого-социального института; Воронеж : Издательство НПО „МОДЭК”, 2003. – 320 с.
 5. Сидоренко Е.В. Технологии создания тренинга. От замысла к результату / Е.В. Сидоренко. - СПб. : „Речь” ; ООО Сидоренко и Ко”, 2007. – 336 с.
 6. Чобітько М.Г. Теоретико-методологічні засади особистісно орієнтованої професійної підготовки майбутніх учителів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія та методика професійної освіти” / М.Г.Чобітько. - К., 2007. - 39 с.

У статті розглянуто систему підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій. Представлено мету, завдання, засоби підготовки, умови ефективного функціонування означеної системи, охарактеризовано процес її реалізації, наведено дані експериментального дослідження, що доводять її ефективність.

Ключові слова: система підготовки, проектування, навчальні технології, тренінг.

В статье рассмотрена система подготовки преподавателей высших экономических учебных заведений к проектированию учебных технологий. Представлены цель, задания, способы подготовки, условия эффективного функционирования данной системы, охарактеризован процесс ее реализации, приведены данные экспериментального исследования, доказывающие ее эффективность.

Ключевые слова: система подготовки, проектирование, учебные технологии, тренинг.